

OČEKÁVÁNÍ JEDNOTY V SOUDNÍM ROZHODOVÁNÍ? K § 13 OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

TOMÁŠ HOLČAPEK, PETR ŠUSTEK

Abstract: **Expectations of Unity in Judicial Decisions? On Section 13 of the Civil Code**
The article discusses the meaning and effect of section 13 of the Civil Code, which may arguably concern unity in judicial (and other) decisions and the need of explanation for a divergence from “precedent”. It contends that this provision does not *per se* create any obligation to follow previous decisions, but merely to explain why the court in a later case came to a different conclusion. If a “precedent” is neither a judgment (“*nález*”) of the Constitutional Court nor a specially published decision of another high-level court, it is up to the parties in the proceedings to draw the court’s attention to it. Otherwise they cannot legitimately expect the court to expressly discuss such prior decision.

Keywords: precedent; *stare decisis*; judicial decision; reasons for a decision; legitimate expectation

Klíčová slova: precedent; *stare decisis*; soudní rozhodnutí; odůvodnění rozhodnutí; legitimní očekávání

DOI: 10.14712/23366478.2022.13

ÚVODEM

Myšlenka, že ke stejnému je třeba přistupovat stejně a k rozdílnému rozdílně, není ani nová, ani převratná.¹ Již v antice byla právě ona někdy považována za podstatu spravedlnosti.² V takto obecně formulované podobě nejspíše ani není nijak zvláště kontroverzní. Co už ovšem může být poměrně diskutabilní, je její odraz v pozitivní právní úpravě, zde konkrétně v § 13 platného občanského zákoníku.³ Zákon tu stanoví, že „každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ

¹ Ostatně samotný účel soukromého práva může být vymezen jako dosahování vyrovnávací spravedlnosti skrze vyvažování nedůvodných rozdílů v postavení osob, srov. např. ELIÁŠ, K. Teoretické vymezení slabší strany v soukromém právu. *Soudce*. 2015, roč. 17, č. 12, s. 13.

² Uvedené stěžejním způsobem promýšlel např. již Aristotelés, srov. ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Praha: Petr Rezek, 2021, s. 116–120.

³ Tedy samozřejmě zákona č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky“.

Jak je zřejmé i z důvodové zprávy k tomuto ustanovení, jeho smyslem je v podstatě navázat na obecnější, zejména ústavněprávní rovinu, včetně principu demokratického právního státu a práva na spravedlivý proces. S ohledem na omezený rozsah tohoto článku ponecháme tato obecná východiska stranou. Soustředíme se spíše na to, v jakém rozsahu a jakým konkrétním způsobem se projevila v předmětném ustanovení.

Zákonný text užívá výrazu „*rozhodnut*“ a z toho i z celkového znění citovaného ustanovení plyne vcelku jednoznačně, že míří na **rozhodování právního případu orgánem veřejné moci**, především tedy soudem. Neupravuje tudíž vzájemná práva a povinnosti osob, nýbrž postup soudu coby státního orgánu nadaného mocí autoritativně rozhodovat. V principu není důvodu, proč by totéž nemělo platit např. pro správní orgány tehdy, když rozhodují o soukromoprávních poměrech. Pro zjednodušení nicméně budeme v dalším textu hovořit již jen o soudech. Předmětnou normu můžeme tedy považovat za **procesní**, nikoli hmotněprávní, ač je zařazena do občanského zákoníku a ač samozřejmě s aplikací hmotného práva úzce souvisí.⁴

Citované ustanovení nemá svůj přímý předobraz ve starších kodexech platných na našem území. Např. norma obsažená v § 7 obecného zákoníku občanského⁵ mířila na problematiku poněkud odlišnou, tedy zejména analogické užití hmotného práva na výslovně neřešené případy.⁶ K precedenčnímu působení soudních rozhodnutí se týž kodex stavěl zřetelně odmítavě, vycházející z poměrně striktního pojetí dělby moci ve státě.⁷

Každý inovativní počín zákonodárce si žádá, aby se s ním aplikační praxe sžila a naučila se s ním pracovat. To platí i v tomto případě. Na jednu stranu jistě nejde o normu bezobsažnou, kterou by bylo možno bez dalšího ignorovat. Představuje pokus o vyjádření principu, že ke stejnému je třeba přistupovat stejně. Právě proto je zároveň přirozenou součástí toho, co bychom intuitivně považovali za základní principy spravedlnosti. Konzistentní, pokud možno nerozporné rozhodování právních příj je v souladu se zásadou rovnosti všech osob (neboť je všem měřeno shodně)⁸ i ochranou právní jistoty

⁴ Shodně s LAVICKÝ, P. Komentář k § 13. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1–654): komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 115.

⁵ První věta § 7 zákona č. 946/1811 Sb. z. s., obecného zákoníku občanského, ve znění pozdějších předpisů, stanovila, že „nelze-li právní případ rozhodnouti ani podle slov ani z přirozeného smyslu zákona, jest hleděti k podobným případům v zákonech zřejmě rozhodnutým, a k důvodům jiných, s tím příbuzných zákonů“.

⁶ Srov. k tomu teoreticky zajímavý výklad § 7 o. z. o. v ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první, (§§ 1 až 284)*. Svazek 1. Praha: V. Linhart, 1935, s. 140–148.

⁷ Podle § 12 o. z. o. „nařízení vydaná v jednotlivých případech a rozsudky vynesené soudními stolicemi ve zvláštních právních rozepřích nemají nikdy moci zákona, nemohou býti vztahovány na jiné případy nebo na jiné osoby“. Srov. k tomu ROUČEK – SEDLÁČEK, c. d., s. 166: „Občanský zákoník na tomto místě vymezuje kompetenci soudců, kteří jsou povoláni k tomu, aby rozhodovali pouze v jednotlivých konkrétních případech, nikoliv však, aby vydávali všeobecné předpisy právní. Myšlenka tato pramení ze zásady dělené moci ve státě, t. j. že orgány vydávající všeobecné normy nemají býti příslušny k vydávání norem konkrétních a naopak orgány příslušné k vydávání konkrétních norem nemají býti příslušny k vydávání předpisů všeobecných.“

⁸ ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. K dotváření práva cestou analogie aneb jak zvýšit legitimitu a prosystémovost analogické argumentace v právu. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2021, Vol. LXVII, č. 1, s. 49:

(neboť lze lépe předvídat, jak bude spor o právo rozhodnut, a tomu předem přizpůsobit své chování).⁹ Na druhou stranu však nelze předmětné ustanovení ani přeceňovat, a to jak z důvodů teoretických, tak praktických. Diskuse o jejich některých aspektech je náplní tohoto příspěvku.

JAKÉ PRÁVNÍ NORMY § 13 OBSAHUJE?

Lze se ptát, zda ustanovení § 13 o. z. obsahuje jedinou právní normu, nebo dvě. Zjevně je členěno do dvou částí. Nejprve zakládá „důvodné očekávání“ těch, kdo se domáhají právní ochrany, že jejich právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný podstatně se shodující. Poté ukládá přesvědčivě vysvětlit důvod případné odchylky.

Pokud bychom obsah zákonného textu chápali jako dvě relativně samostatné právní normy, pak by z první z nich vyplývalo, že bez ohledu na případné vysvětlení odchylky (tj. ať již je poskytnuto, či ne) je nutno jednotu rozhodování dodržet. Již samotné narušení jednoty v rozhodování by pak bylo rozporné se zákonem. Takový přístup by se ovšem vymykal z obecného chápání rozhodovací praxe soudů jako nezávazné, skýtající zpravidla nanejvýš podpůrný pramen práva, či spíše pramen jeho poznání.

Situace je jiná ve vztahu ke specifické kategorii nálezů Ústavního soudu, neboť ten vyjádřil stanovisko shrnuté tak, že „[p]odle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby. Z tohoto ustanovení plyne jednak kasační závaznost nálezů, tedy povinnost respektovat právní závěry nálezu v dalším řízení v té samé věci [...], a jednak precedenční závaznost nálezů, tedy povinnost reflektovat nosné důvody nálezů i v obdobných věcech...“¹⁰ Velký senát občansko-právního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ve shodě s tím uvedl: „dovolací soud je povinen respektovat, že vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou podle čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky závazná pro všechny orgány i osoby [...]. Jak přitom Ústavní soud setrvale dovozuje, právní názor obsažený v tzv. právní větě rozhodnutí Ústavního soudu je, má-li obecnou povahu, obecně závazný při řešení typově shodných případů.“¹¹

Ve vztahu k rozhodovací činnosti obecných soudů ovšem pro takto široký dopad jejich účinků není opory ani v Ústavě, ani v zákonech. Vezmeme-li do úvahy, že ustanovení § 13 nijak nerozlišuje mezi rozhodnutími z hlediska toho, o jaký článek soudní soustavy šlo či ve které instanci spor skončil, pak bychom dospěli v podstatě k závěru o precedenčním charakteru rozhodnutí všech soudů ve všech věcech.¹² Takto silně se

„[...] předchozí rozhodovací praxe [...] sice není pro soudce formálně závazná, nicméně vzhledem k požadavkům formální spravedlnosti (rovnosti) a předvídatelnosti práva by měla být v rozhodnutí reflektována“.

⁹ O právní jistotě založené na předvídatelnosti a důvěře v právo v této souvislosti hovoří IŠTVÁNEK, F. Komentář k § 13. In: ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek 1* (§ 1 až 654). 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 52.

¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2017, sp. zn. I. ÚS 1737/16.

¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2021, sp. zn. 31 Cdo 1904/2021.

¹² Dlužno dodat, že hovoříme-li o precedenční povaze soudních rozhodnutí, můžeme rozlišovat různou sílu či intenzitu tohoto působení. Právní teorie v základní rovině rozlišuje přísnou precedenční doktrínu, na jejímž základě jsou soudy povinny rozhodovat v souladu se staršími rozhodnutími, ač by s nimi obsahově nesouhlasily, a volnou precedenční doktrínu, v jejímž rámci soudy toliko přiznávají starším rozhodnutím

zásada *stare decisis* neuplatňuje ani tam, odkud pochází,¹³ a její důsledné uplatňování by bylo velice problematické.¹⁴

Ve variaci na předchozí úvahu si představme, že odchýlení se od předešlého rozhodnutí sice bude vysvětleno, avšak vysvětlení není dostatečně přesvědčivé. Je v takovém případě samotné odchýlení se od předešlého rozhodnutí nezákonné?

Máme za to, že tato linie argumentace nutně naráží na otázku, co se vlastně rozumí přesvědčivým vysvětlením odchylky. Postačí pro účely § 13 o. z., pokud soud vysvětlí, jaký argument shledal pro rozhodnutí věci za stěžejní, byť třeba existují argumenty protichůdné, které vzal do úvahy, ale neshledal přesvědčivými? Domníváme se, že ano. Pokud by totiž za „přesvědčivé odůvodnění“ bylo považováno jen takové, které je zároveň z právního hlediska toho, kdo věc hodnotí, správné, a tím skýtá dostatečný důvod pro odchýlení se od předešlého, pak se zkoumání přesvědčivosti odůvodnění posune do zcela odlišné roviny. Stane se přezkoumáváním správnosti právního posouzení obsaženého v předmětném rozhodnutí. A to v podstatě bez ohledu na to, zda a jaký „precedens“ (ať už jej budeme nazývat takto, či jinak) mu předcházela.

Ve vztahu k ustanovení § 13 o. z. proto dospíváme k mínění, že má **jediný normativní obsah**. Je jím požadavek na řádné (tedy obsahující argumentaci a v tomto smyslu „přesvědčivé“) odůvodnění odchýlení se od rozhodnutí v předešlé obdobné věci.¹⁵ Nijak však nezakazuje samotné odchýlení.¹⁶ Jinak řečeno, rozhodnutí, v němž se soud odchýlí od názoru vyjádřeného v jiném, dřívějším rozhodnutí vydaném v obdobné situaci, **není jen proto rozporné se zákonem**. Důsledky porušení této normy jsou pak nutně podobné jako v jiných případech, kdy odůvodnění rozhodnutí trpí nedostatky.¹⁷

Naznačený obraz by nebyl úplný bez zmínky o významu judikatury Nejvyššího soudu pro rozhodování občanskoprávních případů. O ní totiž zákon hovoří, ovšem nikoli

v obdobných věcech určitou váhu při své úvaze. Srov. DWORKIN, R. *Law's Empire*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press, 1986, s. 24–25. Na tomto místě hlavního textu máme na mysli přísně závazné působení.

¹³ Např. v anglickém právním systému představují nosné důvody rozhodnutí Nejvyššího soudu (*Supreme Court*, či Sněmovny lordů jako jeho předchůdkyně) závazný precedens pro nižší soudy, nikoli však pro něj samotný, a rozhodnutí Odvolacího soudu (*Court of Appeal*) zavazují jej samý a nižší soudy. Prvostupňová rozhodnutí naproti tomu mohou působit nanejvýš silou své přesvědčivosti. Srov. ANDREWS, N. *English Civil Procedure*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 358 a literaturu tam citovanou.

¹⁴ K tomu např. GERLOCH, A. – TRYZNA, J. Úvaha nad principem legitimního očekávání obdobného posouzení právního případu. *Soudce*. 2014, č. 4, s. 17–18.

¹⁵ „[J]de o zakotvení práva na dostatečné a přesvědčivé odůvodnění (či ještě přesněji – právo na legitimní očekávání – z lat. *legitimus*). Takový koncept – označme jej třeba jako oprávněnou důvěru v právo a v právní ochranu – nepochybně míří k posílení právní jistoty.“ (MACKOVÁ, A. K rekonstrukci civilního procesu. *Rekodifikace & praxe*. 2015, roč. 3, č. 6, s. 2) Výrazu „legitimní očekávání“ užívá i Nejvyšší soud, viz např. usnesení ze dne 23. 8. 2016, sp. zn. 25 Cdo 2462/2016.

¹⁶ Na této úvaze nic nemění ani požadavek na předvídatelnost soudních rozhodnutí. Jistěže obecně mají být předvídatelná. V jednotlivém případě to však zejména znamená, že účastníci mají mít možnost vyrozumět, jaké úvahy považuje soud za podstatné pro své budoucí rozhodnutí, a včas tomu přizpůsobit argumentaci. Jestliže účastníci takovou možnost měli, pak nemohou následně rozhodnutí právem označit za nepředvídatelné, byť s ním třeba nesouhlasí. Nicméně těmito otázkami se ustanovení § 13 o. z. nijak konkrétně nezabývá a jsou spíše tématem pro jinou diskusi.

¹⁷ Shodně MELZER, F. – TĚGL, P. Komentář k § 13. In: MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I, § 1–117*. Praha: Leges, 2013, s. 234. Viz též níže.

v ustanovení § 13 o. z. Zásadní v této souvislosti je § 237 o. s. ř.,¹⁸ který rozhodování, resp. rozhodovací praxi dovolacího, tedy Nejvyššího, soudu výslovně zmiňuje a uvedené pojmy zjevně chápe jako v podstatě synonyma. Představuje-li odchýlení se od judikatury Nejvyššího soudu odvolacím soudem důvod přípustnosti dovolání, lze nepochybně dovodit, že by jeho judikaturu měly respektovat i soudy prvostupňové.¹⁹ Nicméně ani v tomto případě nejde o její přísnou precedenční závaznost, nýbrž spíše o nutnost vzít ji v úvahu a případně se s ní argumentačně vypořádat.²⁰ Nadto o roli judikatury Nejvyššího soudu nebylo vcelku pochyb ani před přijetím nynějšího občanského zákoníku. Ustanovení § 13 o. z. je v tomto kontextu vcelku nepodstatné, neboť význam rozhodovací praxe Nejvyššího soudu pro ovlivňování činnosti nižších soudů se o něj v podstatě nijak neopírá.

ÚČASTNÍK, ČI SOUD

Je pro povinnost vysvětlit důvody odchýlení od dřívějšího rozhodnutí nezbytné, aby se účastník předešlého rozhodnutí nějakým způsobem dovolal? Jednou z možností je, že ano, tedy že se ho účastník dovolávat musí. Druhou možností by bylo, že by soud sám aktivně uváděl, která další rozhodnutí byla v obdobných případech již vydána, a poté vysvětloval, proč se s nimi neztotožnil. Odpověď na naznačenou otázku je pro aplikaci § 13 o. z. poměrně významná, avšak nejednoduchá.

Pokud účastník sám na nějaké rozhodnutí vydané, podle něho, v obdobném případě poukazuje, je situace vcelku prostá. Od soudu lze logicky očekávat, že objasní, proč konkrétní předešlý případ nepovažoval za obdobný, proč se s jeho právním řešením neztotožnil, eventuálně proč nebylo v nyní projednávané věci relevantní. Jak výstižně shrnul Ústavní soud, „[n]evyplývá-li právní řešení bez dalšího ze zákonného textu, soud musí v odůvodnění dostatečným způsobem vysvětlit své právní úvahy s případnou citací publikované judikatury nebo názorů právní vědy. Argumentuje-li účastník řízení názory právní vědy nebo judikatury, musí se soud s názory uvedenými v těchto pramenech argumentačně vypořádat. Může případně i vysvětlit, proč je nepovažuje pro danou věc za relevantní. [...] Soud nemůže ignorovat argument účastníka řízení, kterým odkazuje na předchozí pravomocné soudní rozhodnutí ohledně shodné právní otázky, ale musí se s tímto zásadním argumentem ve svém odůvodnění náležitě vypořádat.“²¹ V tomto případě nezáleží na tom, zda předchozí rozhodnutí vydal některý z vyšších soudů. Pokud

¹⁸ Podle § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, „[n]ení-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlí od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešena právní otázka posouzena jinak“.

¹⁹ Byť ve vztahu k nim zákonodárce výslovně zmiňuje v § 99 odst. 1 o. s. ř. pouze povinnost upozornit účastníky na stanoviska Nejvyššího soudu a rozhodnutí uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

²⁰ „Při nerespektování judikatury tíží soudce povinnost rozhodnout o naložení s precedentem a vysvětlit důvody případného odklonu; s potenciálním rizikem, že vyšší soud nepřesvědčí.“ (GAZDA, V. Judikatorní odklony a legitimní očekávání účastníků řízení. *Právník*, 2021, roč. 160, č. 4, s. 288)

²¹ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 8. 2017, sp. zn. III. ÚS 1687/17.

účastník poukazuje byt' jen na rozhodnutí jiného senátu téhož soudu, je nutné se s tím vypořádat.²²

V tomto směru proto nelze plně souhlasit s názorem, že by bylo „*absurdní zmiňované ustanovení vykládat tak, že ke vzniku důvodného očekávání by postačovalo kupříkladu jediné, nahodilé a nepublikované rozhodnutí soudu nižšího stupně, popřípadě tak, že by takové rozhodnutí mohlo dokonce popírat ustálenou rozhodovací praxi. Aby důvodné očekávání mohlo vzniknout, musí skutečně existovat ustálená rozhodovací praxe.*“²³ Ojedinelost právního názoru vysloveného v určité skutkové situaci totiž nijak **nezbavuje soud úlohy vypořádat se s ním, pokud na něj účastník na podporu svého stanoviska poukazuje.**²⁴ Na druhou stranu je ovšem poměrně jednoduché tuto úlohu splnit, pokud k téže otázce existuje ustálená judikatura – soud bude jednoduše konstatovat, že účastníkem zdůrazňované ojedinele rozhodnutí se vymyká judikatuře (např. Nejvyššího soudu), čímž učiní normě § 13 o. z. naprosto zadost.

Složitější úvaha vyvstává, pokud sám účastník předešlým rozhodnutím neargumentuje. To může mít různé příčiny. Typicky buď to, že o předešlém rozhodnutí neví, nebo že se pro jeho zájmy v řízení nehodí, neboť jim není na podporu.

Zde lze rozlišit několik variant.

Předně, je-li předchozím rozhodnutím nález Ústavního soudu, uplatní se zřejmě s ohledem na výše zmíněný precedenční dopad nálezů povinnost soudu jej znát a reflektovat, i kdyby na něj účastník neupozornil. Jak uvedl Nejvyšší soud, „*sama okolnost, že [účastnice] na [...] nález Ústavního soudu dříve nereagovala (neodkázala), přirozeně nemůže mít žádný vliv na povinnost obecných soudů respektovat judikaturu Ústavního soudu [...] precedenčního charakteru; podstatné totiž je, že k takové otázce se Ústavní soud ve svém rozhodnutí zcela jednoznačně vyjádřil, takže v obdobných skutkových poměrech bylo již povinností soudů tuto judikaturu Ústavního soudu v rozhodovací praxi reflektovat*“.²⁵ Lze nicméně podotknout, že zde nejde v pravém smyslu o aplikaci ustanovení § 13 o. z. Toto ustanovení nezakazuje se od předešlého rozhodnutí odchýlit, pouze vyžaduje takový postup zdůvodnit. Nálezům Ústavního soudu je však přiznávána, především Ústavním soudem samým, precedenční závaznost. Vzhledem k tomu by se od nich obecné soudy, řeší-li obdobný případ, až na výjimečné situace vůbec odchylovat neměly. Domníváme se proto, že v této variantě jde spíše o další odraz již výše zmíněné normy obsažené v článku 89 odst. 2 Ústavy.

Pokud bylo „precedenční“ rozhodnutí vydáno některým z obecných soudů, může mít svůj význam, že bylo publikováno v některé z oficiálních sbírek vydávaných vrcholnými soudy, v kontextu soukromoprávních věcí tedy nejspíše ve Sbírce soudních

²² Nález Ústavního soudu ze dne 8. 11. 2016, sp. zn. II. ÚS 2571/16, uvádí, že „*pokud se soud domnívá, že by bylo vhodné se od judikatury odchýlit, musí toto své rozhodnutí podložit dostatečnými argumenty a zároveň vstřícně odlišným rozhodnutím uvést, proč považuje názor v nich obsažený za neudržitelný či právně chybný. Tuto povinnost městský soud dle Ústavního soudu v nyní projednávané věci nesplnil, neboť s argumentem stěžovatele, že stejný soud, byť jiný senát, již v prakticky shodném případě rozhodoval odlišně, se nijak nevypořádal.*“ [zvýraznění autorů]

²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 7. 2015, sp. zn. 28 Cdo 5012/2014.

²⁴ A pokud takové rozhodnutí soudu zároveň předloží, není-li obecně dostupné v nějaké volně přístupné databázi. To je nutno dodat vzhledem ke skutečnosti, že soudci konkrétního soudu nemají zpravidla žádný „úřední přístup“ do informačních systémů jiných soudů.

²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2013, sp. zn. 30 Cdo 610/2012.

rozhodnutí a stanovisek vydávané Nejvyšším soudem. Jak uvedl Ústavní soud, „*faktické precedenční účinky publikovaných rozhodnutí Nejvyššího soudu jsou v právním systému České republiky oslabeny potud, že právní názory v nich obsažené formálně nižší soudy nezavazují. Tím však není řečeno, že by judikatura Nejvyššího soudu neměla svoji normativní sílu. Je totiž sice právem nižšího soudu tyto judikatorní závěry [...] nerespektovat a odchýlením se od nich iniciovat jejich změnu, avšak taková iniciativa – má-li být ústavně konformní – nemůže se udát mimo rámec spravedlivého procesu. Chtěl-li odvolací soud v projednávané věci vskutku publikované právní názory Nejvyššího soudu pominout, bylo jeho povinností pečlivě v důvodech svého rozhodnutí vysvětlit, proč se s nimi neztotožňuje [...]* [B]ezdůvodné opomenutí rozhodnutí Nejvyššího soudu může mít rysy *jurisdikční libovůle*.“²⁶ Z toho lze zřejmě dovodit, že při rozhodování obdobných případů je nutno právní závěry obsažené v takto publikovaných rozhodnutích reflektovat a vysvětlit případné odchýlení se od nich, i když na ně účastník nepoukazuje. Je otázkou, zda tato nutnost či povinnost vyvěrá z legitimního očekávání účastníka ve smyslu § 13 o. z.,²⁷ neboť pokud účastník o takovém rozhodnutí neví, pak s ním zřejmě nemá spjato očekávání žádné. Nicméně z praktického hlediska je výsledek týž, ať již je založen na očekávání účastníka, nebo obecně na zásadách spravedlivého procesu.

V případech, že o obdobné věci bylo rozhodnuto rozhodnutím, kterého se účastník nedovolává a neupozorňuje na něj a které ve shora uvedeném smyslu publikováno nebylo, se domníváme, že účastník žádné důvodné očekávání vyvěrající z § 13 o. z. nemá. Doktrinální názory se v tomto směru poněkud liší. Někdy zaznívá stanovisko, že požadavek poukázat na předešlé rozhodnutí je kladen „*prvotně na strany sporu a účastníky obecně*“ a že je v jejich zájmu tak učinit.²⁸ S tím lze jistě souhlasit. Ovšem je otázkou, zda tedy přeci jen nějakou „sekundární“ povinnost pátrat po možných předchozích rozhodnutích v obdobných věcech nemá samotný soud.

Domníváme se, že nikoli, tedy že takovou povinnost soud nemá. Ustanovení § 13 o. z. **spojuje důvodné očekávání s osobou účastníka řízení**. Plyne to z druhé části předmětné normy, která odchýlení se od předešlého právního řešení spojuje s povinností je zdůvodnit (vysvětlit), tedy s něčím, co míří opět na účastníka řízení, kterému se má vysvětlit, proč soud takto postupoval. Cílem je zjevně, aby neutrpělo **vnímání** spravedlivosti rozhodování soudů. Pokud se však soud při řešení případu mlčky, a třeba zcela nevědomě, odchýlí od řešení přijatého v jiném, podobném případě, který v řízení vůbec nepřišel na přetřes, pak jeho rozhodnutí nebude vnímáno jako z tohoto důvodu nespravedlivé. Koneckonců, přijaté řešení bude soud muset odůvodnit tak jako tak, pouze nebude nutné, aby se specificky zabýval „precedentem“, o němž nebyla vůbec řeč.

Nic jiného nevyplývá ani ze zásady, že soud zná právo (*iura novit curia*). Vymezení jejího obsahu nabízí prostor pro akademickou diskusi, neboť zákon ji výslovně nepoužívá, a tedy ani nedefinuje. Zřejmě panuje vcelku shoda, že citovaný princip zahrnuje, že není třeba prokazovat obsah řádně publikovaných domácích právních předpisů. Toto

²⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 7. 2007, sp. zn. IV. ÚS 451/05.

²⁷ K čemuž zřejmě dospívá BERAN, V. Komentář k § 13. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 55–56.

²⁸ IŠTVÁNEK, c. d., s. 53. V obdobném smyslu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 9. 2015, sp. zn. 30 Cdo 1747/2014.

pravidlo je v současnosti vyjádřeno v § 121 o. s. ř.²⁹ Zásada, že soud zná právo, má i další prvky. V naší právní úpravě je lze spatřovat v tom, že soud není vázán právní kvalifikací skutkového stavu nabízenou účastníkem a účastník není vůbec povinen nějakou právní kvalifikaci provádět.³⁰ Nicméně rozšiřovat tuto zásadu do té míry, že soudce má zároveň znát veškerá rozhodnutí všech jiných soudců, aby se s nimi případně vypořádal v odůvodnění, by bylo již jen z praktického hlediska neúnosné.³¹ Na tom nemění nic ani existence veřejně přístupné databáze pseudonymizovaných rozhodnutí,³² neboť již jen s ohledem na počet v ní obsažených záznamů³³ nelze reálně očekávat, že některý soudce bude skrze ni prohledávat výsledky rozhodování kolegů napříč celou soudní soustavou.

PODSTATNĚ SE SHODUJÍCÍ PRÁVNÍ PŘÍPAD

Co je vlastně právním případem, který, jak zákon praví, se „shoduje v podstatných znacích“? Je zřejmé, že lze jen těžko stanovit nějaké jednoduché a přitom univerzálně použitelné pravidlo. V judikatuře i literatuře se lze setkat s názory, které kladou na podobnost případů poměrně vysoké nároky. To může v důsledku vést k podstatnému oslabení použitelnosti předmětné právní normy.

Tak např. bylo Nejvyšším soudem řečeno, že „[d]ůvodné očekávání obdobného rozhodnutí ve smyslu odkazovaného ustanovení může tedy jen stěží vzniknout, bude-li se průběh řízení odvíjejícího se od obdobného faktického stavu vyvíjet odlišně, bude-li povinnost účastníků nést břemeno tvrzení a břemeno důkazní naplňována ve vztahu k rozhodným skutečnostem rozdílným způsobem či bude-li mít soud na základě volného hodnocení důkazů za prokázaný jiný skutkový stav. Za popsanych okolností by soud mohl jen obtížně na projednávanou věc pohlížet jako na případ, jenž se s jiným shoduje v podstatných právních znacích. Opačný náhled by pak ve svém důsledku popíral podstatu zákonné úpravy civilního řízení a dostával by se do přímé kontradikce s pokynem vyjádřeným v § 153 o. s. ř.“³⁴

²⁹ A nejde o nijak překvapivé ani neobvyklé řešení. Např. Goldschmidt v německém kontextu již před mnoha lety konstatoval, že se nedokazují platné tuzemské právní předpisy, což lapidárně shrnul: „*Rechtssätze sind kein Beweisthema, „iura novit curia“*.“ Srov. GOLDSCHMIDT, J. *Zivilprozessrecht*. 2. Aufl. Berlin: Springer, 1932, s. 135.

³⁰ Posledně uvedená teze plyne mj. z § 79 odst. 1 o. s. ř. *a contrario*.

³¹ Podle MELZER – TÉGL, *c. d.*, s. 234, spadají pod zásadu „soud zná právo“ internetové zdroje dostupné na www.n soud.cz, www.nssoud.cz a nalus.usoud.cz a dále by soudce měl znát rozhodování jiných soudců téhož soudu. Máme za to, že v takto široce formulované podobě by tento požadavek zašel příliš daleko. Pokud jde o uvedené internetové zdroje, jejich prostřednictvím jsou dostupná i rozhodnutí zpravidla nepovažovaná za judikatorně významná (např. různá odmítací usnesení pro nepřipustnost apod.) a těžko lze důvodně očekávat, že soudci nižších soudů je budou všechna neustále a průběžně prohledávat, aby se vůči nim poté případně vymezovali. Pokud jde o rozhodování jiných soudců téhož soudu, je nutno si uvědomit, že „precedenční“ hodnota rozhodnutí jiného soudce téhož soudu a soudce jiného soudu téže úrovně je z pohledu § 13 o. z. zcela stejná.

³² Ta je dostupná na <https://rozhodnuti.justice.cz>.

³³ Za poměrně krátkou dobu její existence je v ní aktuálně – tedy k únoru 2022 – obsaženo zhruba 180 000 rozhodnutí.

³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 1. 2016, sp. zn. 28 Cdo 1071/2015.

Z citovaného názoru je zajímavá zejména pasáž zmiňující, že povinnost tvrzení a důkazní budou ze strany účastníků naplňovány rozdílným způsobem. To si lze fakticky představit nejspíše tak, že byť skutkový děj obou porovnávaných případů by byl velmi podobný, v řízeních by byli účastníci rozdílně aktivní v tom, co budou tvrdit, případně kolik a jakých důkazních prostředků soudu označí. Zde je ovšem prostor nejen pro nesmírnou variabilitu, ale též pro argument, že k předchozímu rozhodnutí není třeba přihlížet (ani se jím po právní stránce zabývat) prostě proto, že účastníci řízení, v němž bylo vydáno, byli jinak procesně aktivní. Ve druhém řízení, které se může odehrávat mezi zcela odlišnými účastníky, je reálně mizivý prostor zkoumat, jak aktivní účastníci předešlého řízení byli, co přesně tvrdili či k důkazu navrhovali a zda mohli tvrdit či k důkazu navrhnout ještě něco jiného. Tento problém je zřejmě méně závažný, pokud rozhodnutím, se kterým je třeba se dle § 13 o. z. vypořádat, je rozhodnutí některého z vrcholných soudů, neboť v něm již bývá právní řešení formulováno poněkud abstraktněji. Nicméně i rozhodnutí např. Nejvyššího soudu v určitém případě je v principu stále právním řešením konkrétně zjištěného skutkového stavu. Na to se občas v praxi může poněkud zapomínat. Jednou z příčin tohoto jevu může být, že Nejvyšší soud skutkový stav „přebírá“ od odvolacího soudu, takže jej sám nepřezkoumává (což ale neznamená, že pro něj není podstatný). Dalším důvodem může být tendence k formulování určitých „právních vět“, které se někdy odpoutávají od skutkového základu a mohou pak vyznívat spíše jako zákonodárství svého druhu.

Domníváme se tedy, že o případě shodujícím se v podstatných znacích lze hovořit jen tehdy, pokud panuje značná míra jistoty, že skutkový stav obou porovnávaných věcí byl doopravdy velmi podobný, resp. lišil se jen v těch ohledech, které nemohly mít vliv na právní řešení věci. Na druhou stranu však nelze jako předpoklad použitelnosti normy § 13 o. z. vyžadovat, aby procesní průběh obou řízení byl prakticky totožný,³⁵ neboť to by vedlo k úplné bagatelizaci jejího významu. Za stěžejní považujeme, že předmětná norma podle našeho mínění požaduje odchýlení se od předešlého názoru zdůvodnit, avšak nezakazuje je. **Při tomto chápání § 13 o. z. není nutné vyžadovat, aby průběh obou řízení co do tvrzení a důkazních návrhů byl stejný, neboť první rozhodnutí stejně nepředstavuje přísně závazný precedent.**

DŮSLEDKY PORUŠENÍ

Další nabízející se otázkou je, jaké jsou důsledky nedodržení požadavku vyjádřeného v § 13 o. z., tedy když se soud odchýlí od předešlého rozhodnutí podobného

³⁵ Takto vyznívá názor, podle něhož „[v] případě, že mezi týmiž účastníky probíhá postupně více soudních řízení týkajících se obdobné právní věci, mají být skutková zjištění a právní hodnocení obou věcí stejná, pokud jsou shodná nejen skutková tvrzení o rozhodujících skutečnostech a námítky žalovaného k nim, jakož i stejný rozsah návrhů důkazů, které je prokazují/vyvrací. Pro aplikaci ustanovení § 13 mezi týmiž účastníky v navazujících soudních řízeních v obdobné věci je rozhodující: i) totožnost tvrzení rozhodujících skutečností s totožností námitek žalovaného účastníka k nim s ii) totožností rozsahu dokazování tak, jak vyplývají z odůvodnění předchozího pravomocného rozsudku soudu a z obsahu soudního spisu v navazující soudní věci.“ (CHALUPA, L. K aplikaci § 13 obč. zákoníku v navazujícím řízení. In: *Aplikace práva* [online]. 2021, č. 1, s. 6. [cit. 2022-01-14]. Dostupné na: <https://aplikaceprava.cz/magazines/aplikace-prava-1-2021>)

případu, avšak odchylku řádně („přesvědčivě“) neodůvodní. S ohledem na shora předstížené chápání předmětné normy máme za to, že je nutno k jejímu nedodržení přistoupit podobně jako k jiným situacím, v nichž je odůvodnění rozhodnutí v nějakém směru nedostatečné. Předně, nedostatky v odůvodnění musejí být dle účastníka spjaty s nesprávností výroku rozhodnutí.³⁶ Oprava jen odůvodnění rozhodnutí je sice rovněž možná, ovšem pouze ve specifických případech.³⁷ Je-li odvoláním napaden výrok rozhodnutí, přičemž jeho odůvodnění bylo zároveň nedostatečné, může to podle okolností vést ke kasaci rozhodnutí, nicméně takový postup se uplatní především při nesrozumitelnosti či nedostatku důvodů.³⁸ Pokud odůvodnění nechybí, avšak nevyhovuje zákonným požadavkům – včetně toho, co ukládá § 13 o. z. – pak je namístě uvažovat, zda lze v odvolacím řízení zjednat nápravu. Pokud ano, například vypořádáním se s předchozím rozhodnutím v rámci odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu, je možné to považovat za přijatelný způsob napravení porušení práv účastníka.

Na podporu této úvahy lze citovat z názoru vyjádřeného Ústavním soudem. Ten sice zazněl v kontextu hodnocení postupu dovolacího soudu, nicméně pro tyto účely (tedy pro posuzování, jak řešit případný deficit odůvodnění napadeného rozhodnutí z hlediska požadavku § 13 o. z.) lze mezi odvolacím a dovolacím řízením spatřovat značnou podobnost. Podle Ústavního soudu „*Nejvyšší soud v rámci rozhodování o dovolání má bezpochyby pravomoc a dokonce i povinnost napravit porušení ústavně chráněných základních práv v předchozím řízení. Oprávněná dovolací námitka, že odvolací soud porušil základní právo dovolatele, zpravidla tedy musí vést buď ke kasaci odvolacího rozhodnutí, nebo k napravení porušení základního práva, pokud tak lze učinit v řízení před Nejvyšším soudem (například doplnit nedostatečné odůvodnění odvolacího soudu). [...] Je samozřejmě možné, že krajský soud rozhodne třeba i v patnácti řízeních chybně a v jednom, které jediné doputuje k Nejvyššímu soudu, rozhodne správně. Potom by kasace rozhodnutí krajského soudu byla čistě formálním krokem a pouze by prodloužila řízení, neboť krajský soud by poté v souladu s právním názorem Nejvyššího soudu musel ve věci rozhodnout stejně. V takovém případě by tedy bylo namístě, aby Nejvyšší soud konstatoval porušení práva na spravedlivý proces krajským soudem a toto pochybení napravit tím, že sám místo odvolacího soudu řádně odůvodní, proč bylo třeba se odchýlit od předchozích rozhodnutí ve skutkově a právně shodných případech.*“³⁹

ZÁVĚREM

Shrňme, že v našem příspěvku dovozujeme, že obsah ustanovení § 13 o. z. je třeba vykládat jako jedinou normu. To znamená nikoli též jako zákaz rozhodnutí odchýlného od předcházející judikatury, nýbrž pouze jako povinnost soudu odchylku přesvědčivě vysvětlit. Za přesvědčivé považujeme takové vysvětlení, kterým soud

³⁶ V odvolání ani dovolání nelze napadat pouze odůvodnění, srov. § 202 odst. 3 a § 236 odst. 2 o. s. ř.

³⁷ Máme zde na mysli zejména ustanovení § 165 o. s. ř., které se však v praxi využívá minimálně, nejspíše pro svůj malý přínos z hlediska zájmů a potřeb účastníků.

³⁸ Viz § 219a odst. 1 písm. b) o. s. ř.

³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 3324/15.

účastníkům sdělí, jaký argument shledal pro rozhodnutí věci za stěžejní, a to i když třeba existují argumenty protichůdné, které sice vzal do úvahy, ale neshledal za přesvědčivé. Nejde-li o nálezy Ústavního soudu či sbírkově publikovaná rozhodnutí, nemá soud povinnost po „precedentech“ pátrat. Je na účastníku, aby na „precedenční“ rozhodnutí poukázal a případně je i předložil, chce-li důvodně očekávat, že se s ním soud výslovně vypořádá.

Normu vyjádřenou v § 13 o. z. nepovažujeme za projev zásady *stare decisis* v soukromém právu, nýbrž za stvrzení práva na dostatečné a přesvědčivé odůvodnění, které koreluje s legitimním očekáváním účastníků řízení. Přispívá jak k ochraně jedince, tak k podpoře společenské rovnováhy, a v důsledku k naplňování základních účelů soukromého práva.

JUDr. Tomáš Holčapek, Ph.D.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
holcapek@prf.cuni.cz

doc. JUDr. Petr Šustek, Ph.D.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
sustek@prf.cuni.cz